

TÜRKİYE DAYANIKLI PEYZAJ ENTEGRASYONU PROJESİ (TULIP)

ÇEVRESEL VE SOSYAL YÖNETİM ÇERÇEVESİ
YÖNETİCİ ÖZETİ

ÇEVRESEL VE SOSYAL YÖNETİM ÇERÇEVESİ YÖNETİCİ ÖZETİ

Proje Geliştirme Hedefi

Proje Geliştirme hedefi, entegre peyzaj yönetimini güçlendirmek ve Türkiye'nin hedef bölgelerinde kırsal topluluklar için gelişmiş geçim olanaklarına ve dayanıklı altyapıya erişimini artırmaktır.

Proje Kapsamı ve Yaklaşımı

Önerilen proje, Doğu Karadeniz'de yer alan Bolaman havzası ve Orta Anadolu'da yer alan Çekerek havzasının karşı karşıya olduğu çok sayıda çevresel ve sosyo-ekonomik sorunu ele almada desteklenmesini ve yerel toplulukların iklim kaynaklı heyelan, sel ve kuraklık risklerine ve etkilerine karşı geçim güvenliğini ve dayanıklılığını artırmaktır. Proje, bu hedeflere ulaşmak üzere, hedef havzalarda entegre bir peyzaj yönetimi yaklaşımı benimsemektedir. Türkiye hükümeti ve Dünya Bankası'nın havza rehabilitasyonu konusundaki önceki deneyimlerinin üzerine inşa edilen bu proje, farklı paydaş gruplarından gelen girdileri dikkate alarak, çeşitli kamu kurumları arasında ve merkezi ve yerel paydaşlar arasında çözümlerin koordinasyonu ve entegrasyonuna olanak sağlayacak katılımcı bir planlama süreci tasarlanmaktadır.

Proje Bileşenleri

Proje heyelan, sel ve kuraklık risklerini azaltmak ve yerel nüfus ve havzanın iklim dayanıklılığını artırmak üzere hem kısa hem de uzun vadeli olarak entegre yeşil ve gri altyapı çözümleri yaratacaktır. Bolaman ve Çekerek havzaları'nı somut birer örnek olarak kullanan proje, peyzaj dayanıklılığı için ulusal bir program oluşturacaktır. Bileşen 1, ormanların ve meraların ıslahı ve küçük ölçekli erozyon, sedimentasyon ve sel kontrol çalışmaları da dahil olmak üzere çeşitli yeşil ve gri altyapı tedbirlerini finanse edecektir. Bileşen 2, diğer öncelikli alanlara proje yaklaşımının ölçeklendirmesi ve peyzaj dayanıklılığı ve sürdürülebilir geri kazanımı için ulusal bir strateji veya plan geliştirilmesi ve bu strateji/planın uygulanması için gerekli kurumsal kapasite oluşturma için teknik yardımı da finanse edecektir. Proje, izleme ve değerlendirme ve çevresel ve sosyal risk yönetimi de dahil olmak üzere tüm ilgili proje yönetimi faaliyetlerini kapsayacaktır.

Proje Bileşenleri ve Uygun Alt Projeler

Proje Bileşenleri	Uygulayıcı Kurum	Havzası
Bileşen 1: Hedeflenen alanlarda Esnek Peyzaj Entegrasyonu yatırımları		
<i>Alt Bileşen 1.1. Yeşil altyapı ve sürdürülebilir geçim kaynakları</i>		
(i) Küçük ölçekli erozyon, heyelan ve sel kontrolü işleri	OGM	1.1.a. Bolaman
(ii) Orman ıslahı ve sürdürülebilir yönetim		
(iii) Orman mera rehabilitasyonu ve sürdürülebilir yönetim		1.1 .b. Cekerek
(iv) Gelir üretimi ve geçim çeşitlendirmesi		
<i>Alt Bileşen 1.2: İklim – akıllı ve sürdürülebilir tarımsal uygulamalar ve değer zincirleri.</i>		

(i) İklim akıllı ve sürdürülebilir tarım uygulamaları	TRGM	1.2.a. Bolaman
(ii) Orman arazileri dışında mera rehabilitasyonu ve sürdürülebilir yönetim		
(iii) Sürdürülebilir tarımsal değer zincirleri		1.2.b. Cekerek
(iv) Kırsal alanlar için gelir üretimi ve geçim çeşitlendirmesi		
<i>Alt Bileşen 1.3. Su güvenliği için dayanıklı altyapı.</i>		
(i) Barajlar ve çok amaçlı rezervuarlar	DSI	1.3.a. Bolaman
(ii) İçme suyu altyapı sistemleri		
(iii) Sulama işleri		1.3.b. Cekerek
(iv) Sel ve sedimentasyon kontrol yapıları		
<i>Alt Bileşen 1.4. Dayanıklı hareketlilik.</i>		
(i) Dayanıklı kırsal yol rehabilitasyonu	KGM	1.4.a. Bolaman
Bileşen 2: Uygulama Çerçevesi, Proje Yönetimi ve Sürdürülebilirlik		
<i>Alt Bileşen 2.1: Entegre Peyzaj Yönetimi için Kurumsal Çerçeve</i>		
(i) Uygulama çerçevesi (Ulusal Strateji, Yönetmelikler, Fizibilite Çalışmaları)	OGM	
(ii) Teknik Yardım		
(iii) Kapasite Geliştirme		
<i>Alt Bileşen 2.2: Proje yönetimi ve sürdürülebilirlik</i>		
(i) Proje Uygulama Birimleri	OGM	
(ii) İzleme ve Değerlendirme		
(iii) Çevresel ve Sosyal Yönetim, Şikayet Mekanizması, İletişim		

Proje Uygulama Düzenlemeleri

Genel proje yönetimi ve koordinasyonu ile ilgili sorumluluk, Tarım ve Orman Bakanlığı'na bağlı Orman Genel Müdürlüğü'ne (OGM) ait olacaktır.

Proje uygulamasında yer alacak diğer kurumlar arasında Tarım Reformu Genel Müdürlüğü (TRGM) ve Tarım ve Orman Bakanlığına bağlı Devlet Su İşleri (DSİ) ile Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı'na bağlı Karayolları Genel Müdürlüğü (KGM) yer almaktadır.

Uygulayıcı Kurumlar (OGM, TRGM, DSI, KGM) arasında etkin koordinasyonu sağlamak amacıyla bir Proje Yönlendirme Komitesi kurulacaktır. Proje Yönlendirme Komitesinde Uygulayıcı Kurumların üst düzey liderlerinin yanı sıra Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Dairesi (SBO) ve Hazine ve Maliye Bakanlığı temsilcileri yer alacaktır. Proje Yönlendirme Komitesine Tarım ve Orman Bakan Yardımcısı başkanlık edecek ve OGM Müdür Yardımcısı Proje Koordinatörü olarak görev yapacaktır. Proje yönlendirme komitesinin temel işlevleri, yıllık çalışma planını ve bütçesini gözden geçirmek ve onaylamak, proje uygulamasını izlemek ve etkili kurumsal koordinasyonu sağlamak ve proje çıktılarının teslim edilmesi ve proje sonuçlarının elde edilmesini sağlamak için gerektiğinde Proje koordinatörüne tavsiyelerde bulunmak olacaktır.

Ankara merkezli proje faaliyetlerinden sorumlu olacak diğer Uygulayıcı kurumların (TRGM, DSI, KGM) her birinde, kurumlara özgü proje yıllık çalışma plan ve bütçelerinin hazırlanması ve ilgili bölge ve/veya il müdürlükleri ile koordinasyon da dahil olmak üzere, atanmış Proje Odak Noktası ile merkezi düzeyde Proje Yönetim Birimleri kurulacaktır.

Havza düzeyindeki faaliyetler, her bir uygulayıcı kurumun Bölge ve/veya İl (TRGM) Müdürlükleri ve ilgili Saha Ofisleri tarafından yürütülecektir. Proje; beş il (Ordu, Tokat, Yozgat, Sivas ve Çorum) sınırları içinde iki farklı havzada uygulanacaktır.

Yerel düzeyde; Bolaman havzasında Büyükşehir Belediyesi, Çekerek havzasında İl Özel İdareleri, Üretici Örgütleri, Sivil Toplum Kuruluşları ve diğer paydaşlarla koordinasyonu sağlamak amacıyla havza bazlı bölgesel proje yönetim komiteleri de kurulacaktır.

Proje koordinasyonu ve denetimine katılacak diğer kurumlar arasında Çevre ve Şehircilik Bakanlığı bünyesindeki Su Yönetimi Genel Müdürlüğü, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ve İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) ve Proje Yönlendirme komitesi tarafından ihtiyaç duyulduğu ve karara varılması gereken diğer kurumlar yer almaktadır.

Çevresel ve Sosyal Çerçevenin Amacı

Dünya Bankası Çevresel ve Sosyal Çerçeve uyarınca, Çevresel ve Sosyal Yönetim Çerçevesi (ÇSYÇ), çevresel ve sosyal riskleri değerlendirmek amacıyla ilkeler, rehberler ve prosedürler belirlemekte ve projelerin, faaliyetlerin, politikaların ve/veya düzenlemelerin olası olumsuz çevresel ve sosyal etkileri azaltmak ve/veya dengelemek ve olumlu etkilerini ve olanaklarını artıracak faaliyetler önermektedir.

Düzenleyici Çerçeve

Bu ÇSYÇ, ulusal mevzuata ve Dünya Bankası'nın Çevresel ve Sosyal gerekliliklerine uygun olarak hazırlanmıştır. Banka, projeleri risk düzeylerine göre dört kategoride incelemektedir (i) *Yüksek Riskli Projeler*, (ii) *Önemli Riski Olan Projeler*, (iii) *Orta Riskli Projeler veya* (iv) *Düşük Riskli Projeler*. Banka, risk sınıflandırmasını belirlerken projenin türü, konumu, hassasiyeti ve ölçeği gibi ilgili çeşitli unsurları dikkate almaktadır: potansiyel çevresel ve sosyal risk ve etkilerin niteliği ve büyüklüğü; ve uygulayıcı kurumların çevresel ve sosyal risk ve etkileri 10 adet Çevresel ve Sosyal Standartta (ÇSS) uygun bir şekilde yönetme kapasitesi ve taahhüdü. Çevresel ve sosyal standartlar, Yatırım Projesi Finansmanı yoluyla Banka tarafından desteklenen projelerle ilgili sosyal ve çevresel risklerin ve etkilerin belirlenmesi, değerlendirilmesi ve azaltılması ile ilgili olarak Uygulayıcı Kurumlar tarafından yerine getirilecek gereklilikleri belirler.

Proje özelinde, Çevresel ve Sosyal Standartlardan sekizi (ÇSS 7 ve ÇSS 9 geçerli olmayacaktır) uygulayıcı kurumların ve Projenin proje yaşam döngüsü boyunca karşılayacakları standartları belirlemektedir. Proje ile ilgili olduğu düşünülen Çevresel ve Sosyal Standartların listesi aşağıda listelenmiştir.

ÇSS 1: Çevresel ve Sosyal Risklerin ve Etkilerin Değerlendirilmesi ve Yönetimi

ÇSS 2: İstihdam ve Çalışma Koşulları

ÇSS 3: Kaynak Verimliliği, Kirliliğin Önlenmesi ve Yönetimi

ÇSS 4: Halk Sağlığı ve Güvenliği

ÇSS 5: Arazi Edinme ve Arazi Kullanımına ilişkin Kısıtlamalar ve Zorunlu Yeniden Yerleştirme

ÇSS 6: Biyolojik Çeşitliliğin Korunması ve Canlı Doğal Kaynakların Sürdürülebilir Yönetimi

ÇSS 8: Kültürel Miras

ÇSS 10: Paydaş Katılımı ve Kamuoyunun Bilgilendirilmesi

Ulusal mevzuatımız kapsamında Çevre Kanunu'nun 10. Maddesi, Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) prosedürünün genel kapsamını ortaya koymaktadır ve planlanan faaliyetler sonucunda çevre sorunlarına yol açan kurum ve kuruluşların Çevresel Etki Değerlendirmesi raporu veya Proje Tanıtım Dosyası (PTD) hazırlamakla yükümlü olduklarını belirtmektedir.

ÇED Yönetmeliği ile Dünya Bankası etki değerlendirme prosedürleri arasında birtakım farklılıklar bulunmaktadır. Farklılıkların büyük kısmı; kategorizasyon, çevresel ve sosyal değerlendirmenin kapsamı ve paydaş katılımı ile ilgilidir. Çevresel ve Sosyal Yönetim Çerçeve dokümanı, Dünya Bankasının Çevresel ve Sosyal Standartlarına ilişkin boşlukları doldurmak için gerekli araçları tanımlamaktadır.

Projenin Genel Risk Değerlendirmesi

Dünya Bankası Projenin genel çevresel risk düzeyini "önemli" olarak derecelendirmiştir. Derecelendirme; proje kapsamında değerlendirilen altyapı iyileştirmelerinin niteliği ve büyüklüğü (içme suyu tesisleri, atıksu arıtma planları, sel ve heyelan önleyici yapılar) gibi faktörlere göre yapılmıştır.

Projenin genel sosyal riski, projeye ilişkili riskler ve birden fazla uygulayan kamu kurumunun Çevresel ve Sosyal Çerçeveyi uygulama kapasitesi nedeniyle Dünya Bankası tarafından "önemli" olarak derecelendirilmiştir. Riskler arasında Türkiye'deki fındık üretiminde ilişkili çocuk işçiliği ve başta fındık hasadı olmak üzere tarımda mevsimlik işçilerin kullanımı yer almaktadır. Önerilen yatırımlar, arazi edinimi ve küçük ölçekli ekonomik ve fiziksel yeniden yerleşim gerektirebilir ve yöre halkı ve çalışan sağlığı ve güvenliği açısından geçici riskler oluşturabilir.

İnşaatla ilgili etkiler ağırlıklı olarak hava ve gürültü emisyonları, tehlikeli olmayan atıklar, toplum sağlığı ve güvenliği (trafik yönetimi yle ilgili riskler ve cinsiyete dayalı şiddet riskleri dahil), iş sağlığı ve güvenliği riskleri, arazi edinimi, geçim kaynaklarının kaybı ile ilgilidir. Ayrıca, henüz bilinmeyen ve yasal olarak tescil edilmemiş potansiyel hassas arkeolojik alanlar üzerinde olumsuz etki riski de bulunmaktadır.

Bu aşamada tam konumları, ayrıntılı tasarımları, inşaat malzemelerinin kaynağı hakkında kesin bilgi olmamasına rağmen, önerilen alt projelerin etkilerinin karmaşık olmadığı tahmin edilmektedir. Önerilen alt projelerin risk kategorisinin yeşil yatırımlar için "orta düzeyde" olması beklenirken; başta baraj, rezervuarlar ve su arıtma tesisleri olmak üzere gri yatırımlar için "önemli düzeyde" etkiler beklenmektedir. Önerilen bu alt projeler, proje yerinin ekolojik veya fiziksel çevresel özelliklerine ek olarak proje kapasitelerine bağlı olarak özel risk değerlendirme

çalışmaları veya özel azaltma önlemleri gerektirebilir. Ancak, yüksek riskli projeler finansman için uygun değildir.

Temel Koşullar

Bolaman Havzası

Bolaman Havzası, Doğu Karadeniz Havzası'nın alt havzalarından biridir. Bu 1339.5 km² bir havza alanına sahiptir. Batı'da Samsun'a yaklaşık 73 km, Doğu'da Ordu'ya 55 km, Güney'de Reşadiye'ye yaklaşık 102 km mesafede yer alan Bolaman Nehir Havzasının iklim özellikleri, heyelan ve sel gibi bölgede devam eden tarihi ve aktif doğal afetleri ve devam eden riskleri açıklayan önemli bir faktördür. Havzanın jeomorfolojisi şiddetli heyelan ve erozyonu açıklar. Havza, çoğunlukla yüzey akışlarından etkilenen dik eğimli engebeli bir araziye sahiptir. Literatürde, geçmişte fındık tarlalarının genişletilmesi amacıyla ormansızlaşmayla beraber erozyona maruz alanların artmasına işaret edilmektedir.

Ordu ilindeki başlıca çevre sorunları, hayvan otlatmadan kaynaklı atıklar, yüzey akışı yoluyla otlatma arazileri ve fındıklık alanlardan gelen organik yüklerden kaynaklanan su kirliliği ve Bolaman Nehri'nin kollarına doğrudan kanalizasyon deşarjıdır.

Bolaman Havzası bünyesinde, yasal olarak korunan doğa koruma alanları ve yüksek biyolojik çeşitlilik değerine sahip alanlar yer almakta, proje alanı içinde Perşembe, Fatsa ve Çatalpınar ilçelerinde bulunan 13 anıt ağaç, Gaga Gölü Doğal Sit alanı, Ulugöl Gölü Tabiat Parkı ve Doğal Varlıklar yer almaktadır.

Ordu İli Karasal ve İç Su Ekosistemleri Biyoçeşitlilik Envanteri ve İzleme Çalışması Nihai Raporuna göre, öncelikli biyolojik çeşitlilik özelliklerinin varlığı için belirlenmiş toplam 34 Özel Biyoçeşitlilik Alanı bulunmaktadır: yüksek hedef tür çeşitliliğine sahip üç habitat alanı, yedi öncelikli bitki topluluk alanları ve 24 öncelikli yaban hayatı alanı.

Ana ekonomik faaliyet fındık yetiştiriciliğidir. Kıt geçim kaynakları nedeniyle havza nüfusu alternatif geçim kaynaklarına başvurmaktadır. Mayıs ortasından eylül ayına kadar yüksek yaylalarda hayvancılık giderek önemli hale gelmektedir. Havzada arıcılık önemli bir ekonomik faaliyettir.

Bolaman havzasının nüfusu, topluluk anket sonuçlarının tahminine göre 241.680'dir.

Çekerek Havzası

Çekerek Nehri yaklaşık 276 km uzunluğundadır. Yeşilirmak Nehri'nin önemli kollarından biri olan Çekerek Nehri havzasının kurak-yarı kurak bir iklime sahip olması ve eğim değerlerinin yüksek olması nedeniyle erozyon yoğunluğu oldukça yüksektir. Bu da arazi örtüsündeki erozyon şiddeti üzerinde büyük bir etkiye sahiptir. Havzadaki mevcut erozyon durumu ciddi bir tehdit oluşturmaktadır.

Yüzey suyu genellikle sulama için kullanılırken, yeraltı suyu içme ve ek su sağlama amaçlı olarak kullanılır.

Havza; Tokat, Yozgat, Sivas ve Çorum olmak üzere dört ile yayılmaktadır. Tokat'ta tarım sektörü il ekonomisinde etkin hale gelmiştir. Yozgat İli ekonomisinde tarım ve hayvancılık önemli bir yere sahipken, Sivas'ta arazilerin % 97'si elverişli olmasına rağmen tarım sektörü yeterince gelişmemiştir.

Çekerek Havzası'nda, biyolojik çeşitlilik değeri yüksek olan yasal olarak korunan doğa koruma alanlarından birkaçı bulunmaktadır. Bunlar Yozgat'ın Akdağmadeni ilçesindeki Kadıpınarı ve Oluközü Tabiat Parkları ve Yozgat'ın Çekerek ilçesindeki Ulukavak Doğa Anıtıdır.

Kanalizasyon sistemleri ağırlıklı olarak il merkezlerinde mevcuttur. Kırsal alanlarda, evsel atıksular foseptiklerde biriktirilmekte veya doğrudan Çekerek Nehri'nin kollarına deşarj edilmektedir. Çekerek havzasının büyük bir bölümünde tarımsal faaliyetler ve evsel atıksu deşarjı su kirliliğine neden olmaktadır.

Havzadaki illerin yaklaşık dörtte üçü il ve ilçe merkezlerinde yaşamaktadır. Havza nüfusundaki azalmanın en büyük nedeni kırsal nüfusun hızlı göçüdür.

Ekonomi büyük ölçüde tarım ve hayvancılık ve tarıma dayalı sanayiye dayanmaktadır. Yetişkin nüfusun çoğunluğu tarım sektöründe çalışmaktadır.

Havzada kırsaldan dışa göçün temel nedeni, kırsal ekonomik desteklerdeki düşüş ve istihdam eksikliğidir.

Çevresel ve Sosyal Yönetim Süreci

Alt proje faaliyetlerinin çevresel ve sosyal etkilerini belirlemek ve yönetmek için bir dizi adım ve prosedür izlenmesi gerekmektedir. Bu sürecin aşamaları aşağıda tanımlanmıştır.

- Alt projelerin Çevresel ve Sosyal taramaya tabi tutularak risk düzeyinin belirlenmesi
- Önerilen alt projelerin Çevresel ve Sosyal değerlendirilmesi yapılarak risk düzeyine Çevresel ve Sosyal Etki Değerlendirme Raporlarının hazırlanması, Çevresel ve Sosyal Yönetim Planlarının hazırlanması,
- Projeye özel Çevresel ve Sosyal dokümanların kamuoyuna sunulması
- Dünya Bankası'ndan Çevresel ve Sosyal dokümanlara onay alınması
- Çevresel ve Sosyal dokümanların ihale belgelerine ve daha sonra da sözleşmelere dahil edilmesi
- Bilgilerin kamuoyuna duyurulması
- Alt projeler için Çevresel ve Sosyal Yönetim Çerçevesinin Uygulanması
- Çevresel ve Sosyal denetimler ve alt projelerin uygulanmasının izlenmesi